

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVIII, СВ. 2

ISSN 0350-185X
UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVIII, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE
2022

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVIII, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Слободан Реметић, др Јелица Симојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2022

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

Секретар Уређивачког одбора

др Владан Јовановић

Рецензенти

др Милан Ајџановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Миливој Алановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Исидора Бјелаковић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Wayles Browne (Cornell University, USA), др Вера Васић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Јасна Влајић-Поповић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Дојчил Војводић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Ана Вујовић (Учитељски факултет, Београд), др Sanja Vulić (Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu), др Наташа Вуловић-Емонс (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јасмина Грковић-Мејџор (САНУ, Београд), др Дара Дамљановић (Филозофски факултет, Београд), др Милорад Дешић (Филолошки факултет, Београд), др Наташа Драгин (Филозофски факултет, Нови Сад), др Рајна Драгићевић (Филолошки факултет, Београд), др Сања Ђуровић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Душанка Звекић-Душановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Andrea Zorka Kinda-Berlaković (Institut für Slawistik, Wien), др Ксенија Кончаревић (Филолошки факултет, Београд), др Часлав Копривица (Факултет политичких наука, Београд), др Веселинка Лаброска (Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопље), др Ивана Лазић-Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Александар Лома (САНУ, Београд), др Весна Ломпар (Филолошки факултет, Београд), др Александар Лукашанец (НАН, Минск), др Биљана Марић (Филолошки факултет, Београд), др Марјан Марковић (МАНУ, Скопље), др Александар Милановић (Филолошки факултет, Београд), др Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Биљана Мишић-Илић (Филозофски факултет, Ниш), др Радивоје Младеновић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Васа Павковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Слободан Павловић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Наталија Панић Церовски (Филолошки факултет, Београд), др Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), др Слободан Реметић (АНУРС, Бања Лука), др Стана Ристић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Владислава Ружић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Биљана Сикимић (Балканолошки институт САНУ, Београд), др Далибор Соколовић (Филолошки факултет, Београд), др Jan Sokółowski (Uniwersytet Wrocławski), др Вања Станишић (Филолошки факултет, Београд), др Рада Стијовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јелица Стојановић (Филозофски факултет, Никшић), др Срето Танасић (АНУРС, Бања Лука), др Станислава Тофоска (Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопље), др Анатолиј Аркадьевич Турилов (Институт славяноведения, Москва), др Ирена Цветковић-Теофиловић (Филозофски факултет, Ниш), др Јован Чудомировић (Филолошки факултет, Београд), др Гордана Штрбац (Филозофски факултет, Нови Сад)

Израду и штампање финансирао је

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 22. 11. 2022.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура

мр Дивна Продановић, др Милена Јакић Шимшић, др Јелена Јанковић, др Јована Јовановић,
др Наташа Миланов, др Ана Миленковић, др Вања Миљковић, др Слободан Новокмет,
др Сандра Савић, др Милица Стојановић, др Бојана Тодић-Санковић, др Драгана Цвијовић

Коректура шексцова на руском
Стефан Милошевић

Коректура шексцова на енглеском
др Татјана Ружин Ивановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Миро Вуксановић: Научник Предраг Пипер	17
Људмила Поповић и Ксенија Кончаревић: Биографија академика Предрага Пипера	21
Ана Голубовић: Библиографија академика Предрага Пипера	25

Студије и расправе

Митра М. Релјић: Етика научника и професора Предрага Пипера	69
Митра М. Релич: Этика ученого и профессора Предрага Пипера	82
Mitra M. Reljić: The Ethics of the Scholar and Professor Predrag Piper	83
Ксенија Ј. Кончаревић: Историјат српске лингвистичке русистике у опусу академика Предрага Пипера	85
Ксения Е. Кончаревич: История сербской лингвистической русистики в трудах академика Предрага Пипера	99
Ksenija J. Končarević: History of Serbian Linguistic Russian Studies in the Opus of Academician Predrag Piper	100
Здравко М. Бабић: О типолошким истраживањима српског и других словенских језика академика Предрага Пипера	101
Здравко М. Бабић: О типологических исследованиях сербского и других славянских языков академика Предрага Пипера	113
Zdravko M. Babić: On Typological Investigations of Serbian and Other Slavic Languages by Academician Predrag Piper	113
Александар М. Милановић: Предраг Пипер као тумач славеносрпске епохе	115
Александар М. Миланович: Предраг Пипер как толкователь славяносербской эпохи	129
Aleksandar M. Milanović: Predrag Piper as an Interpreter of the Slavonic Serbian Age	130
Рајна М. Драгићевић, Милош В. Утвић: Лексиколошки допринос граматици границе Предрага Пипера	131
Райна М. Драгичевич, Милош В. Утвич: Лексикологический вклад в грамматику границы Предрага Пипера	145
Rajna M. Dragičević, Miloš V. Utvić: Lexicological Contribution to the Grammar of the Border of Predrag Piper	146

***

Јасмина М. Грковић-Мејџор: О пореклу оптативне употребе глаголског придева на <i>-л</i>	147
Јасмина М. Гркович-Мейџор: О происхождении оптативного употребления причастия на <i>-л</i>	157
Jasmina M. Grković-Major: On the Origin of the Optative Use of the Verbal Adjective in <i>-l</i>	158
Марјан Д. Марковиќ, Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација на прасловенскиот корен <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> во македонскиот и полскиот јазик	159
Марјан Д. Марковић и Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација у прасловенском корену <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> у македонском и полском језику	172
Marjan D. Markovikj, Zuzana V. Topolinjska: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> in the Macedonian and Polish Languages	173
Виктор Д. Савић: О проблему формирања ћириличкога писма. Неколика прилога	175
Виктор Д. Савич: О проблеме формирования кириллицы. Несколько заметок ..	203
Viktor D. Savić: On the Issue of the Formation of the Cyrillic Alphabet: Some Observations	204
Александар Б. Лома: Из старосрпске металуршке терминологије: <i>близница</i>	207
Александар Б. Лома: Из древнесербской металлургической терминологии: <i>близница</i>	219
Aleksandar B. Loma: On Old Serbian Metallurgical Terms: <i>bliznica</i>	220
Слободан Ј. Павловић: Допунска псеудокоординација у старосрпском језику	221
Слободан Ј. Павлович: Дополнительное псевдосочинение в древнесербском языке	238
Slobodan J. Pavlović: Complement Pseudo-Coordination in Old Serbian	239
Марта Ж. Бјелетић: Црквенословенски творбени елементи у српским народним говорима (суфикс <i>-uje</i>)	241
Марта Ж. Белетич: Церковнославянские словообразовательные элементы в сербских народных говорах (суфикс <i>-uje</i>)	252
Marta Ž. Bjeletić: Church Slavonic Word-Formation Elements in Serbian Vernaculars (the Suffix <i>-ije</i>)	253
Снежана М. Петровић: Две ране турске позајмљенице у словенским језицима – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	255
Снежана М. Петровић: Два ранних тюркских заимствований в славянских языках – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	268
Snežana M. Petrović: Two Early Turkic Loanwords in the Slavic Languages – <i>jarak</i> and <i>jaruga</i>	268

Јелена М. Стошић: Дистрибуција просторних заменичких прилога у старој српској писмености	269
Елена М. Стошич: Распространение пространственных местоимений в сербской письменности	285
Jelena M. Stošić: Distribution of Spatial Demonstratives in Serbian Literacy	286
Исидора Г. Бјелаковић: Језик рачунског дневника храма светих апостола Петра и Павла у Араду (1728–1752) – фонолошке особине	287
Исидора Г. Бјелакович: Язык дневника учета храма святых апостолов Петра и Павла в Араде (1728–1752 гг.) – фонологические характеристики	300
Isidora G. Bjelaković: The Language of the Accounting Ledger Journal of the Church of the Holy Apostles Peter and Paul in Arad (1728–1752) – Phonological Features	301
Најда И. Иванова: Из историје српске филологије 19. века. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	303
Најда И. Иванова: Из истории сербской филологии XIX века. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	315
Najda I. Ivanova: On the History of the Nineteenth-Century Serbian Philology. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) by Dimitrije Tirol	315
***	
Слободан Н. Реметић, Радојка Б. Цицмил-Реметић: О употреби предлога <i>за</i> у говору источnobосанских Ера	317
Слободан Н. Реметич и Радојка Б. Цицмил-Реметич: К вопросу об употреблении предлога <i>за</i> в говоре восточнобоснийских Эров	328
Slobodan N. Remetić, Radojka B. Cicmil-Remetić: On the Use of Preposition <i>za</i> in the Vernacular of Eras from Eastern Bosnia	329
Софија Р. Милорадовић: Граматикализација и полифункционалност предлога <i>за</i> у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима	331
Софија Р. Милорадович: Граматикализованост и полифункционалност предлога <i>за</i> в призренско-тимокском и косово-ресавском диалектах	352
Sofija R. Miloradović: Grammaticalization and Polyfunctionality of the Preposition <i>ZA</i> in Prizren-Timok and Kosovo-Resava Vernaculars	353
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негацијата во вратничкиот и во скопскоцрногорскиот говор – споредба со горноморавскиот говор	355
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негација у вратничком и скопскоцрногорском говору – у поређењу с горњоморавским говором	366
Veselinka T. Labroska, Stanislav R. Stanković: Negation in the Dialects of Vratnica and Skopska Crna Gora – a Comparison with the Dialect of Gornja Morava	367

Радивоје М. Младеновић: Реченице са временском клаузом у говору Призренског Подгора	369
Радивоје М. Младеновић: Предложения с временной клаузой в говоре Призренского Подгора	381
Radivoje M. Mladenović: Sentences which Contain Temporal Clauses in the Vernacular of the Prizren Podgor	382
Motoki Y. Nomachi: On a Particular Usage of the Locative and Accusative Cases in Burgenland Croatian	383
Мотоки Ј. Номачи: О употреби локатива и акузатива без предлога у језику градишћанских Хрвата	407
Мотоки Ј. Номачи: Об употреблении предложных и винительных падежей без предлогов в языке Хорватов в Градишке	408
***	
Борис Ју. Норман: Именной субъект при глагольном сказуемом в 1-м лице множественного числа (<i>Одни бабы живем</i>)	409
Борис Ј. Норман: Именски субјекат при глаголском предикату у првом лицу множине (<i>Одни бабы живем</i>)	420
Boris Ju. Norman: Nominal Subject with a Verb Predicate in the 1 st Person Plural (Russian <i>Odni baby zhivem</i>)	421
Victor A. Friedman: <i>Neka</i> : How Macedonian Differs from Both Bulgarian and the Former Serbo-Croatian	423
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : како се македонски језик разликује и од бугарског, и од некадашњег српскохрватског	427
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : чем македонский язык отличается от болгарского и от бывшего сербохорватского	428
Твртко Т. Прћић: И скраћенице и речи: акроними у српском језику	429
Твртко Т. Прћич: И аббревиатуры, и слова: акронимы в сербском языке	465
Tvrtko T. Prčić: Abbreviations and Words at the Same Time: Acronyms in Serbian	466
Срето З. Танасић: Дијалoшкa цитација као вид туђег говора	467
Срето З. Танасич: Диалогическая цитатность как вид чужой речи	481
Sreto Z. Tanasić: Dialogic Citation as an Aspect of Other People's Speech	481
Мирослав Б. Николић: Лексема <i>пар</i> као квантификатор у српском језику	483
Мирослав Б. Николич: Лексема <i>ПАР</i> как квантификатор в сербском языке	495
Miroslav B. Nikolić: Lexeme <i>PAR</i> as a Quantifier in the Serbian Language	496

Душка Б. Кликовац: О речничкој обради заменичких речи (на примеру показних заменица <i>оволики, толики и онолики</i>) . . .	497
Душка Б. Кликовац: Об отражении в словаре местоименных слов (на примере указательных местоимений <i>оволики, толики, онолики</i>)	515
Duška B. Klikovac: On the Lexicographic Treatment of Pronominal Words (Exemplified by Serbian Demonstrative Pronouns <i>ovoliki, toliki</i> and <i>onoliki</i>)	516
Станислава-Саша Тофоска: Префиксните зборообразувачки модели на глаголите на движење во македонскиот јазик	517
Станислава-Саша Тофоска: Префиксални творбени модели основних глагола кретања у македонском језику	529
Stanislava-Stasha Tofoska: Derivational Models with Prefixes in Macedonian Verbs of Motion	529
Људмила В. Поповић: Доминантне и рецесивне варијанте језика у светлу Европске повеље о регионалним или мањинским језицима	531
Људмила В. Поповић: Доминантны и рецесивны варианты языка в свете европейской хартии о региональных языках или языках меньшинств	554
Ljudmila V. Popović: Dominant and Recessive Variants of Language in the Light of the European Charter for Regional or Minority Languages	555
Владислава Ж. Ружић: О финалним реченицама у српском језику	557
Владислава Ж. Ружић: О придаточных предложениях цели в сербском языке	574
Vladislava Ž. Ružić: About Intentional Sentences in the Serbian Language	575
Ивана Н. Антонић: Један вид кондензовања временске клаузе у српском језику	577
Ивана Н. Антонић: Один тип конденсации временной придаточной в сербском языке	593
Ivana N. Antonić: One Type of Condensation of the Temporal Clause in the Serbian Language	595
Миливој Б. Алановић: Аналитички каузативи: структурна и значењска обележја предикатског израза	597
Миливој Б. Алановић: Аналитические каузативы: структурные и семантические характеристики предикативного выражения	624
Milivoj B. Alanović: Analytical Causatives: Structural and Semantic Characteristics of the Predicate Construction	624

Снежана У. Гудурић: Мали прилог контрастивној синтакси просте реченице индоевропских језика. Основне реченичне структуре у српском и француском језику	625
Снежана У. Гудурић: К вопросу о сравнительном синтаксисе простого предложения в индоевропейских языках. Основные синтаксические конструкции в сербском и французском языках	644
Snežana U. Gudurić: Petite contribution à la syntaxe contrastive de la phrase simple en langues indoeuropéennes. Les structures syntaxiques fondamentales en serbe et en français	645
Билјана Ж. Марич: Маркери унутрашњег говора у руском и српском језику	647
Билјана Ж. Марич: Маркеры внутренней речи в русском и сербском языках	658
Biljana Ž. Marić: Inner Speech Markers in Russian and Serbian	658
Драгана М. Керкез: О везнику <i>a</i> у савременом руском језику у поређењу са српским	659
Драгана М. Керкез: О союзе <i>a</i> в современном русском языке в сравнении с сербским	673
Dragana M. Kerkez: Russian Conjunction <i>a</i> in Comparison with Serbian	674
Стана С. Ристић: Концепт домовина/отаџбина у контексту асоцијативне граматике	675
Стана С. Ристић: Концепт родина/отечество в контексте ассоциативной грамматики	694
Stana S. Ristić: The Concept of HOMELAND/FATHERLAND in the Context of Associative Grammar	695
Неђо Г. Јошић: Поглед на српску ауторску лексикографију	697
Неђо Г. Јошић: Взгляд на сербскую авторскую лексикографию	709
Neđo G. Jošić: A View of Serbian Authored Lexicography	710
Марија Ј. Стефановић: Ка опису концепта <i>вредносӣ</i> у српском језику	711
Марија Ј. Стефановић: К описанию концепта <i>ценность</i> в сербском языке	729
Marija J. Stefanović: Towards the Description of the Concept of <i>Value</i> in the Serbian Language	730
Владан З. Јовановић: Именица <i>в(и)јенац</i> у изразима с хришћанском компонентом значења у српском језику (из угла српског лексикографског описа)	731
Владан З. Јовановић: Существительное <i>в(и)јенец</i> в выражениях с христианским компонентом значения в сербском языке (с точки зрения сербского лексикографического описания)	745
Vladan Z. Jovanović: Noun <i>в(и)јенац</i> in Phrases with Christian Meaning Component in the Serbian Language (from the Viewpoint of Lexicographic Description)	746

Марина М. Николић: Лексика са семантичком компонентом простора и времена у српском јавном дискурсу током пандемије ковида	747
Марина М. Николич: Лексика со значением времени и пространства в сербском публичном дискурсе во время пандемии ковида	768
Marina M. Nikolić: Spatial and Temporal Vocabulary in Serbian Public Discourse During the COVID Pandemic	769

Хроника

Излагања на представљању књиге: Предраг Пипер, Иван Клајн, Рајна Драгићевић, <i>Нормативна граматика</i> , четврто издање, Нови Сад: Матица српска, 2022, Матица српска, 25. V 2022.	
Градуелност нормативних решења (Јасмина Грковић-Мејџор)	771
Другачија граматичка решења у <i>Нормативној граматици</i> (Весна Ломпар)	776
Четврто издање <i>Нормативне граматице</i> (Рајна Драгићевић)	780

Прикази и критика

Olga Kielak. <i>Zwierzęta domowe w języku i kulturze. Studium etnolingwistyczne</i> . Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020, 316 str. (Ана Самарцић)	785
Дорота Пазио-Влазловская. <i>Церковь в кругу ценностей: семья, традиция, патриотизм (по материалам интернет-портала «Российской газеты»)</i> . Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2021, 246 стр. (Ивана Лазић Коњик)	795
<i>Словарь русского языка коронавирусной эпохи</i> . М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю.С. Ридецкая / Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН, 2021. – 550 с. <i>Русский язык коронавирусной эпохи</i> . Коллективная монография / Ин-т лингв. исслед. РАН; М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю. С. Ридецкая. — СПб.: Ин-т лингв. исслед. РАН, 2021. – 610 с. (Драгана Керкез)	802
Миљивој Алановић. <i>Зайиси из српске синтаксе: узајамне везе форме и значења</i> . Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 2020, стр. 350. (Наташа Киш)	813

- Милош Ковачевић. *Српски стилстичари*. Београд: Српска књижевна задруга, Едиција „Књижевна мисао“, 2021, 332 стр. (Милка Николић) 820
- Светлана Слијепчевић Бјеливук. *Рекламно-пропагандни жанр у српском политичком дискурсу*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 248 стр. (Марина М. Николић) 834

Регистри

- Регистар кључних речи LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 839
- Регистар имена LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 843

Ову књигу „Јужнословенског филолога“ посвећују почившем академику Предрагу Пићеру његови пријатељи, колеге и ученици са захвалношћу и поштовањем.

Gregory T. ...

ISSN 0350-185X, – Књ. 78, св. 2 (2022), стр. 207–221

УДК 811.163.41'276.6:669

811.163.41'373.45

COBISS.SR-ID 85257993

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2202207L>

Примљено: 20. јуна 2022.

Прихваћено: 9. септембра 2022.

Оригинални научни рад

Александар Б. Лома*
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за класичне науке

ИЗ СТАРОСРПСКЕ МЕТАЛУРШКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ: БЛИЗНИЦА

Разматра се порекло речи дијал. *близна*, *близница* ‘челик’, досад углавном тумачене из псл. корена **bliz-* у основном значењу ‘ударати’ и образлаже претпоставка да је посредни пре германизам из језика средњовековних саских рудара, сложеница са називом за метал *isen* ‘гвожђе’ у другом делу, било *blī-isen ‘оловно гвожђе’ (по оловносивој боји?) или можда *blæ-isen са првим чланом од *blæn / blæjen* ‘дувати’, као превод за лат. *flatum ferri*.

Кључне речи: старосрпски језик, металуршки термини, германизми.

На крају свога рада о пореклу речи *мазија*, објављеног у прошлогодишњем броју „Јужнословенског филолога“, најавили смо да ћемо се у некој будућој прилици посебно позабавити двама другим старосрпским терминима из области црне металургије, *надо* / *нада* и *близница* (Лома 2021: 22). Серију настављамо овом студијом о *близници*.¹

Стерп. *близница* помиње се само у Светоарханђелској хрисовуљи цара Душана (АХ 302):

и приложн и црѣтвомн ковача роудла с колодъ гвоздѣнымъ и с ковачемъ снлодъ.
и съ доходькомъ що ѿ давалъ црѣтвомн за годнице седмьдесеть надъ мѣрныхъ и
близнице колноко ѿ трѣбѣ цркви. и съ землодъ на трѣбѣнон що си ѿ дрѣжалъ оу
роднтелѣ цртвамн. и що мѣ ѿ оутесалъ тепчн градиславъ и нгоумьнъ цртвамн. и иже
приложнн црѣтвомн къ колоу роудловоу ѿ забѣла црѣствамн. равьнщнцоу гороу съ всѣмн
метамн. а изда ю нннѣшъ мѣтнводнкъ.

* loma.aleksandar@gmail.com

¹ Први рад у серији, под насловом „Из старосрпске терминологије рударства гвожђа и његове обраде: *желѣзо* и *гвозд(и)к*“, предат пре три године за споменицу Ђорђа Јанковића, још чека на објављивање.

Уневши овај хапак из АХ у допуне своје старосрпском речнику, Даничић није био начисто око његовог значења: „*instrumentum quoddam ferreum, uti videtur*“ (РКС 3, 556), тј. „неко гвоздено оруђе, како се чини“. Шеснаест година доцније, кад је редиговао први том загребачког речника, Даничићу су биле познате потврде речи код старијих западних лексикографа Микаље (1649), Белостенца (†1675), Дела Беле (1728) и Стулића (1806), који за њу сви дају значење ‘челик’, те је и он сада тако тумачи: „*chalybs, nado, čelik, isporedi acal, ocal, ocilo*“. Старосрпској потврди из РКС придодaje да „I sada u Starom Vlahu stariji ljudi zovu čelik *bliznica*“ и даје етимолошки суд: „*Postańem od korijena od kojega je adv. bliz, u značeńu udarati*“.²

У свом етимолошком речнику словенских језика Миклошич само наводи „**bliznica** s. *chalybs*“ из Микаље, без етимолошког коментара (МикЛОСИЧ 1886: 14). Бернекер ту реч и не помиње.³ Петар Скок, који је свој етимолошки речник писао током и у деценији након Другог светског рата, до своје смрти 1955, да би први том речника изашао тек 1971, ставља је под одредницу **bliz**, где читамо (СКОК 1: 173):

Još treba naročito spomenuti *bliznica* f (14. v.) za »nado, čelik, acel, ocal, ocilo« u Starom Vlahu. Tu izvedenicu ne dovodi Miklošič ni u kakvu vezu sa *blizъ*. Semantički razvitak ne da se pravo objasniti, a ne nalazi se ni u jednom drugom slavenskom jeziku. Nije objašnjena ni veza sa *blizna* f »vitium telae«, niti sa češ., polj. *blizna* »Narbe, cicatrice«. Moglo bi biti da je u ove tri izvedenice očuvano ie. značenje »gnječiti, udarati«.

У међувремену су на видело изашле бројне дијалекатске потврде из источносрбијанско-западнобугарског ареала. Оне укључују лик без суфикса *-ица* и деноминалне глаголе.

Први том београдског речника, који се појавио 1959. године, бележи покр. *blizница* ‘надо, челик’ (Лесковац, Врање, Г. Тимок), Скова кола одь олова: | Суве спице одь близнице (НП),⁴ деноминал *blizничийи* ‘надити, превлачити слојем челика’, са примерима: Ковач близничи секиру, нож, тј. на рез меће челик (Зоруновац), Овај је кесер (тесла) сав близничен (Сврљиг, Пирот), ~ *се* фиг. ‘челичити се’: Каже се и човеку који је мекушац:

² RJA 1, 441 s.v. Мисли на глаголски корен који се данас реконструише као **b^hleiǵ-* на основу лат. *fligere* ‘ударати’, лет. *bliēzt* ‘тући’, *blaizit* ‘стиснути, згњечити, треснути, ударити, углачати, истрти’, лит. *bliēžti* ‘грубо бацити’, *blaižyti* ‘огулити, састругати, ољуштити’ (LIV 88–89) са именским изведеницама лет. *blizas* ‘уломак, отпадак’, *bliznis* ‘поломљено дрвеће које једно преко другог лежи у шуми’, лит. *blyžė* ‘подеротина у ткању’, псл. *blizna / *blizno id., ‘ожиљак, модрица’. Придев псл. *blizъ ставља се ту под претпоставком изворне семантике *‘прибијен’.

³ Има **blizna**, али само у значењима ‘Fadenbruch im Gewebe, Narbe’ (BERNEKER 1908: 61).

⁴ Милош Ђ Милисављевић, *Песме народне*, часть I, у Београду 1869, 44.

„Треба да се близничиш“ (Пирот) и глаголску именицу *блѝзничѣње* (РСА 1, 651), а такође *блѝзна* ‘челик’ (Тупижница), са деноминалом *блѝзнийи* ‘челичити, надити, напр. секиру’ (Тимок).

У трећој свесци свог речника објављеној 1967. Садникова и Ајцетмилер су разматрајући псл. **blizna* ‘грешка у ткању; ожиљак’ обратили пажњу и на сазвучни назив за челик на словенском југу (SADNIK, Aitzetmüller: 140–141). Имајући пред собом прву књигу РСА, наводе с.-х. покр. *блѝзница* (но не и *блѝзна* из Тупижнице), а такође мак. *близна*, *близница* и буг. *близница* у истом значењу,⁵ па за целу лексичку породицу одбацују традиционално извођење од корена који је у лат. *fligere* ‘ударати’ у корист пие. **bhlēi-* ‘сијати’, у шта би се по њима уклапало и јсл. *близна*, *близница* ‘челик’ < **‘сјајни метал (glänzendes Metall)’*.

Године 1971, када се појавио први том Скокова речника, почео је излазити и бугарски етимолошки речник под редакцијом Владимира Георгиева. У њему је нашла место одредница *близница* ‘челик; гњецав део хлеба’ са изведеницама *близнице* и *близничим* ‘слагам стомана на железо’,⁶ које се пореди са с.-х. *блѝзница* и поистовећује са *близна* ‘грешка у ткању’, полазећи од претпоставке да је челик тако назван као нешто што се обрађује ударањем, куцањем (БЕР 1, 56).

У првом тому краковског речника Вјеслав Бориш је дао дотад најпотпунији преглед облика у одредници **blizna 2 : bliznica** ‘stal’ (W. Boryś, SP 1/1974, 265). Означава реч као јужнословенску; за простији облик *blizna* има из РСА с.-х. дијал. (источно) *blizna*, из Герова буг. (које означава као „дијалекатско“) *близна* и мак. *близна*, а за онај на **-ica* с.-х. старо *близница*, буг. дијал. (зап.) *близница* — значајно употпуњујући потврде дате у БЕР⁷ — и мак. *близница*. И он закључује да је у питању очито иста реч која и псл. **blizna 1** (‘грешка у ткању, ожиљак’), у изворном значењу нечега што је настављено, набијено на сечиво, у складу са основном семантиком корена **bliz-*, указујући на аналоган семантички развој у синонимима *nado*, рус. дијал. *уклад*, за шта се позива на Абајева (АБАЕВ 1960), а за усвојену етимологију упућује на већ поменуто одреднице у БЕР-у и код Скока.

⁵ Забележена је код Герова у првом тому из 1895, где има и варијанта *близна* (ГЕРОВ 1, 48–49 s.vv.), в. следећу напомену.

⁶ Све са назнаком „диал.“ из Брезнишког (подручје око града Брезника у западној Бугарској). Геровљева потврда за буг. *близна* у истом значењу је пренебрегнута, можда зато што је облик заправо македонски (у македонском су, као и у српском, посведочени и *близна* и *близница*).

⁷ Буџ. dial. zach. *близница* ‘stal’ (np. BDial. I 242: Sofia, III 40: Ichtiman, III 203: Samokov, Mladenov (Vidin). Пореди и буг. дијал. *близност* ‘мос, сила’ из околине Неврокопа (данас Гоце Делчев, ји. Бугарска).

Идуће године појавила се друга свеска московског речника где, за разлику од SP, под **blizna* / **blizno* значење ‘челик’ није издвојено у посебну одредницу, а заступљено је једино македонским *близна* (иако се цитира РСА 1, 561), док се лик **bliznica* уопште не реконструише (ЭССЯ 2/1975, 118–120). Ипак се ту Трубачов осетио побуђеним да одбаци тумачење значења ‘челик’, „в отдельных ю.-слав. языках“ које су понудили Садникова и Ајџетмилер у корист старог извођења од ‘ударати’, позивајући се притом и сам на Абајева.⁸ По њему, у АБАЕВ 1960 и ДЕНИСОВ 1968 разоткривена је типологија назива за челик, која

убедительно показывает первостепенную важность названия, отражающего процесс наваривания, наукаживания, соединения двух полос металла, что как нельзя лучше объясняет развитие у отдельных продолжений слав. **blizna* значения ‘сталь’.

Тако се ево већ готово век и по научна дискусија о *близна*, *близница* ‘челик’ мање-више постојано држи хипотезе коју је 1880. изнео Ђуро Даничић, при чему су се њени заступници између себе изгледа слабо читали а још слабије цитирали. Од доцнијих покушаја да се наша реч расветли поменимо онај Јозефа Шица, који је на основу поређења са пољским *blizna* ‘светлуцање мирне водене површине’ тумачи као домаћи синоним германизму *gleiða* < ствнем. *glete* ‘стакласта и сјајна оловна згура’ — чиме се придружује интерпретацији Садникове и Ајџетмилера⁹ — као и свој сопствени, у раду где у склопу истраживања могућих случајева перинтеграције **ob-* > **b-* стављамо под знак питања и поједине лексеме у словенским језицима сврставане под **blizna* / **blizno* ‘грешка у ткању, ожилјак’, с обзиром на то да се у грађи поред алтернације коренског вокализма *i/u* јавља и колебање у анлауту, *l-* поред *bl-*, те за *близница* ‘челик’ закључујемо да ту можда треба претпоставити још прасловенску декомпозицију од **ob-lyznōti*, тим пре што би ту проверб **ob-* био сасвим уместан при претпостављеној семантици облагања челичном оплатом, или од **(ob-)ly/iznōti (se)* ‘чинити глатким, постајати гладак’, што је примењиво како на рану која зараста тако и на превлачење гвожђа челиком (Јома 2000: 606–607). Можемо констатовати да и те две новије интерпретације остају у оквирима иницијалне претпоставке о словенском пореклу јсл. *близна*, *близница* ‘челик’ у вези са општесловенским **blizna* / **blizno* ‘пропуст у ткању; ожилјак, модрица (и сл.)’, каква му год

⁸ Краковски речник не цитира, као ни БЕР ни Скока.

⁹ SCHÜTZ 2003: 32, уп. 34. Шицова монографија о старосрпској рударској терминологији била је довршена крајем деведесетих година прошлог века, а изашла четири године након ауторове смрти (умро је 1999).

била основна семантика.¹⁰ Најскорије је горе (нап. 2) описану балтословенску породицу обрадио Дерксен у своја два речника.¹¹ Притом је оставио по страни јужнословенске називе за челик, и то по свој вероватноћи с правом. И нама се, упркос претпоставци коју смо изнели пре више од две деценије, данас чини све оправданијом сумња у то да **blizn-* у само јужнословенском значењу ‘челик’ припада тој породици, па и да је уопште словенског порекла. Но пре него што пређемо на могућност алтернативне етимологије ове речи, предочимо грађу која се појавила након Боришевог разматрања у SP. У међувремену смо за *близна*, *близница* и њихове деривате добили потврде из дијалекатских речника са терена источне Србије. Но пре њих ваља указати на једну историјску потврду, која је одавно позната, али досад није коришћена у етимолошкој дискусији.

Реч је посведочена у једном турском рукопису из Земаљског музеја у Сарајеву који је објавио и превео Владимир Скарић, где се каже: „**близница**, овако се назива руда доброг квалитетна, а и челик“ (Скарић 1936: 19).¹² Део рукописа који се тиче рударства преписан је 1751/2. године са старијег предлошка, који се очито наслањао на „сашке законе“ из раног доба турске владавине а преко њих на средњовековно српско законодавство, познато пре свега посредством Рударског законика деспота Стефана Лазаревића.¹³

Нове дијалекатске потврде су из призренско-тимочких говора, одакле их пружа већ београдски речник (в. горе), али у њима, за разлику од РСА, теренски записи нису уподобљени књижевној норми са пренесеним тонским акцентима, неакцентованим дужинама, облицима инфинитива:¹⁴

блѝзна исто што и *близница* ‘челик’ Тимок (Динић 2008: 33; Кожељац 2014), **близница** id. Лесковац (Митровић 1984), Црна Река (Марковић

¹⁰ Шиц се својом интерпретацијом ближи оној коју су понудили Садникова и Ајцетмилер, за шта му је основ пољ. дијал. *blizna* које је црпао из ŚLASKI 1930: 148, где пуна дефиниција значења гласи ‘jasna smuga na gzece, zazwyczaj łukowato idąca, która na cichej wodzie występuje’. Ту се чини да је у питању метафора лучне бразготине на глаткој површини воде, а да је светлуцање само секундарна карактеристика.

¹¹ DERKSEN 2008: 45 s.v. **blizna*; **blizno*, где упућује на Трубачовљеву одредницу; 2015, 92 s.v. *blaižyti*, 94 s.v. *bliežti*.

¹² У оригиналном тексту на стр. 9 чита се *بيليز نيجه* [bylyznuçæ], с тим што ни у једном случају слово *ueh* није написано, већ је сва три пута означено косом цртицом испод (касром); између почетног [b] и [l] оно је уметнуто да се разбије почетна сугласничка група, страна турском језику; уп. Скарићеве уводне напомене на стр. 5–6.

¹³ Велики део термина, како словенског тако и немачког порекла, које предаје овај рукопис, среће се већ у Рударском законуку.

¹⁴ Служили смо се грађом прикупљеном за четврту свеску ЕРСЈ, која би требало да до краја ове године буде припремљена за штампу. Знаком за акут у њој је означен експираторан и у начелу непренесен нагласак.

1986), ‘челик, челична шипка’ Пирот (Живковић 1987: 9), ‘челик, челик од кога се прави сечиво алатки, а исто тако и челик који се заваривањем додаје већ истрошеном сечиву’: Циганин ми турџл близницу на секиру, па сџ добро сечџ Каменица код Ниша (Јовановић 2004: 348). ‘челик, челик од којег се праве сечива алатки, челик који се заваривањем додаје истрошеном сечиву алатке, високо квалитетни челик, надо’: Однесо сеђиру код Циганина, а он вели да ако ђчу да бџде добра, мора да турџ на рџз близницу Тимок (Динић 2008: 33), **близнићим** ‘челичити’ Пирот (Живковић 1987: 9), **близнићи** ‘заваривањем ставља челик на истрошено сечиво алатке’: Ѐдем куд Цигани да ми близниче секиру Каменица код Ниша (Јовановић 2004: 348), ‘заваривањем ставља нов челик на истрошено сечиво алатке’: Вџта Циганин ми близничиљ сеђире, па сечу ко нџве Тимок (Динић 2008: 33–34), **близнићен**, -а, -о adj. ‘очеличен, џјачан челиком (џ оштрици челика)’ *ibid.* (Кожџљац 2014: 35).

Овим лексикографским подацима треба придодати оне које је прикупио и стручно коментарисао многозаслужни изучавалац нашег старог рударства Василије Симић (1988, уп. и 1979). За термин *близница* каже да је имао два значења: ‘челик’ и ‘руда из које се топио челик’ (1988: 287). На другом месту пише (107–108, уп. 1979: 87–88):

Близница. Стари средњовековни назив за тврдо гвожђе, за разлику од меког. Призренском повељом цар Душан обавезао је топионицу гвожђа и самоков на реци Трстеној (Пољаница), да манастиру св. Арханђела код Призрена даје годишње 70 нада гвожђа „и близнице колико је треба цркви“. И доцније, у 15. веку, близница се опет помиње у вези са гвожђем. Половином 17. века лексикограф М и к а љ а близницу објашњава као „ocil, chalybs“. У старом турском рукопису о рударским пословима и терминологији“ из половине 18. века забележено је „Близница је руда доброг квалитета, а и челик“. Овде се појам близнице проширио са челика на руду, од које се он топи. То су биле, како се поуздано зна, манганске или руде са никлом и хромом. У власинском крају назив близница кроз векове не мења значење. С. М а ш и н је 1879. године на масуричким топионицама гвожђа сазнао да се близницом назива тврдо, сирово гвожђе, богато угљеником, па према томе слично челику („по садржају на угљену најближе челику“). Назив близница за челик сачувао се по целој источној Србији, особито у крајевима где је произвођено гвожђе (Власина, Масурица, горњи и средњи Тимок, Тупџница). Између два рудишта гвожђа, Мајданпека и Рудне Главе, лева притока Шашке зове се Близна. У суседној Тупџници за челик се каже близна. Термин је познат и у кичевском крају, Старом Влаху, а такође и у Босни. Порекло назива је у вези са местом настанка: у комаду сировог гвожђа (расовачу или наду) једно крај другог настају делови меког и тврдог гвожђа.

Изази да термин *близница* (*близна*) не означава искључиво челик као легуру гвожђа, него тврдо гвожђе, гвоздену руду доброг квалитета; Симићев закључак да је ово друго значење изведено из првог треба,

међутим, обрнути — пре ће бити да се назив за „сирово, тврдо гвожђе богато угљеником“ накнадно пренео на челик — а Симићев покушај да објасни порекло назива полазећи од *близни* ‘близанци’ као метафоричне ознаке двају комада сировог гвожђа који настају један крај другог звучи наивно. Са друге стране, Симић не само што нам расветљава термин са технолошке стране него и шири наше досадашње увиде у његову распрострањеност, пре свега у источној Србији и Македонији (Кичево). Напротив, Симићеву тврдњу да је термин познат и западније од тог ареала — у Старом Влаху и у Босни — не треба узети као сведочанства из прве руке. Помен Старог Влаха се вероватно заснива на Даничићевом податку из RJA, а за Босну једини извор је, по свему судећи, поменути турски рукопис.¹⁵ Но треба узети у обзир да од четири предвуковска речника где је реч забележена трима (Микаљином, Дела Белином и Стулићевом) лежи у основи дубровачко наречје, док је рођени кајкавац Белостенац у свој речник уносио поред кајкавске чакавску и штокавску лексику, а *близницу* је готово сигурно преузео од Микаље. Ако је реч била позната у Дубровнику између средине XVII и почетка XIX века, то ваља претпоставити и за широк међупростор који дели њене историјске од савремених дијалекатских потврда. Први помен у AX казује нам да је средином XIV века она морала бити разумљива у најмању руку на подручју пространог Светостефанског властелинства, чији су земљишни поседи били концентрисани у околини Призрена, али Рудлово коло на (реци) Трстеној, у вези с којим се помиње близница, лоцира се северније, или у Косовску котлину недалеко од Трепче и Старог Трга, или у Пољаницу (у обе те области постоје река и село истог имена).¹⁶ Намеће се претпоставка да је реч некада била знатно распрострањенија него данас, а онда потиснута новијим синонимима, *мазија* и *челик*, на источни руб старосрпске језичке територије. Но треба узети у обзир и чињеницу да су уопште узев са гледишта дијалекатске лексикографије најисточнији српски говори много боље изучени него они централни, чиме се између осталог објашњава зашто се за Даничићеву пре више од 130 година изречену тврдњу, да је онда реч још живела у Старом Влаху, у међувремену није нашло потврде. У овом пак посебном случају ваља имати у виду и оно, на шта упућују горенаведена Симићева запажања, да је живот једног техничког термина био испрва везан за рударска средишта и самим тим условљен њиховим (дис)континуитетима.

У терминолошком домену средњовековног рударства на нашем тлу морамо рачунати са снажним утицајем саских рудара, који су говорили дијалектом средњевисоконемачког језика. Ако се посматра гласовни

¹⁵ СКАРИЋ 1936 (в. горе), уп. и СКАРИЋ 1939: 72.

¹⁶ Детаљно о томе пишемо у раду наведеном у нап. 1.

склоп *близн-а / -ица*, пада у очи сазвучност сегмента *-изн-* са срвнем. *isen* ‘гвожђе’ (нвнем. *Eisen*), што би указивало на немачку детерминативну сложеницу чијим би првим чланом други био ближе одређен. За интерпретацију **бл(и)-* најпре може доћи у обзир срвнем. срвнем. *blī* ‘олово’ (нвнем. *Blei*). Хипотетична сложеница **blī-isen > *blisen* значила би ‘оловно гвожђе’, што би се могло схватити као ‘гвожђе помешано са оловом’, али како таква легура није уобичајена, пре треба поћи од значења ‘гвожђе налик олову’, по некој својој особини – тежини, боји. На истом источносрбијанско-западнобугарско-македонском терену на којем и *близн(ица)* ‘челик’ распрострањено је и *близн(ица)* ‘тамна пруга на доњој кори недопеченог, гњецавог хлеба’. Мислило се да је то иста реч као посл. **blizna*, полазећи од метафоре ‘ожиљка’ или преносом значења ‘грешка у ткању’ на грешку у печењу хлеба (тако БЕР 1: 56). Но иста ствар се у бугарском назива *стомана* ‘челик’ (ГЕРОВ 5: 262), а у руском *закал хлеба*, од *закалить* ‘прекалити, очеличити’. Пруга се описује као црна (РСА 1: 651 s.v. *блїзница*¹, 2, црно-сива (ibid. s.v. *блїзничав*; оба примера су из Ниша), модрикаста (Динић 2008: 33), плавичаста (ГЕРОВ 1: 47) или о л о в н о с и в а (bleifarbig, SADNIK, Aitzetmüller 140).¹⁷ Стога ће бити да је посредни метафорична примена металуршког термина заснована на боји „оловног гвожђа“.

Но ваља размотрити још једну могућност етимолошке интерпретације *близн(ица)* као назива за челик, на коју нас наводи оно што Симић пише о његовом синониму *надо* (1988: 293):

При топљењу гвоздених руда у примитивној производњи гвожђе је заостајало на дну пећи у полуврстом стању /грумењу/ и вадило се напоље клештима и полугама. У римско доба такво гвожђе називало се *massa ferri* или *flatum ferri* (од *flare* — дувати). Доцније, у средњем веку алпских земаља производње гвожђа, по угледу на римски назив, комад гвожђа произведен на дну пећи звао се *Mass*. У српским средњовековним повељама, дечанској и призренској, комад гвожђа добијен од једног топљења руда звао се *надо*. Производња гвожђа у надима трајала је све до краја примитивне производње. Термин *надо* изгубио се у Србији, уступивши место називу *расовач*, али се сачувао у Босни у више значења. 1. грумен гвожђа добијен од једног топљења руда; 2. количина руде потребна за једно топљење у пећи; 3. челик. У Боровици (Босна) говорило се *надо од челика*, за разлику од *нада* од гвожђа.

О терминима *massa / flatum ferri* уп. и FORBES 1950: 394–395:

The main product was the bloom or *spongae*, as the Latin texts have it, but they had already noticed the occurrence of the “*massa*” or *flatum ferri* on the

¹⁷ Са тог „белега“ на хлебној кори назив *близница* се преноси на гњецав хлеб а одатле и на смоничаву, глинасту земљу (Златковић 1988), мокру земљу тешку за обраду (Динић 2008: 33).

bottom of the furnace and retreating this regulus would yield a fairly pure piece of wrought iron, which could be broken up and sold to the smith.

У немачкој металуршкој терминологији XVIII–XIX века срећемо назив *Blaseeisen* као превод за шведско *Blæsterjern* у описима традиционалног поступка обраде грумења гвоздене руде из мочвара у Шведској и Норвешкој помоћу кожних мехова (RINMANN 1785: 547 sq.; TÖLLE, Gärtner 1791: 82–84; BLUMHOF 1816: 164–166). Средњевисоконемачки еквивалент нововисоконемачког *Blaseeisen* могао је гласити **blæisen* или слично,¹⁸ што би опет у словенским устима дало *близн-*. Примамљивост овога тумачења лежи у семантичком подударану са лат. *flatum ferri* ‘издувак гвожђа, изливак гвоздене руде добивен дувањем’ као термином средњовековног рударства.

Закључујући ову расправу вратимо се на њен почетак — хапаксни старосрпски помен речи *близница*, који Даничићу није био јасан. Одредба из Светоарханђелске хрисовуље где се он среће има паралеле у двадесетак година старијој Дечанској хрисовуљи, где се манастиру даје да оузицаю на в’сакѡ годнште оу гроухон в’сн по .н. надъь гвоздна и у повељи коју је цар Душан 1347. на грчком језику издао светогорској лаври Св. Атанасија, где се одређује да манастир на годину од леваоница гвожђа у Трилису и Вронту прима шест стотина маџџа гвожђа.¹⁹ Грчком термину маџџион σιδήρου одговарају латински *massa ferri* и старосрпски *надо* (или *нада*)²⁰ *гвоздја*, доцније и *мазија гвожђа*; реч је о гвозденом слитку који се из леваонице испоручивао ковачима и служио, у принципу, за ковање или прекивање једног оруђа или оружја (подробно Лома 2021). Свакако је тај слитак био дефинисан својом тежином, што се за *надо/а гвоздја* у ДХ подразумева а у АХ (где је изостављена допуна *гвоздја*) наглашава придевом мѣрѣнын.²¹ С друге стране, ту се нумерички и метрички прецизно одређеној обавези Рудловог кола додаје и близнице колнко ꙗ трѣбѣ црквн, што је Даничић очито схватио као акузатив множине: ‘и близнице, онолико колико их је потребно цркви’ па је одатле извео да је *близница* назив за неку алатку, но пре ће посредити бити партитивни генитив: ‘и онолико

¹⁸ KÖBLER 2014 s.v. **blæjen (I)** наводи још варијанте *blæwen, blæn, blæen, blægen, plæn, blægen, blāhen, pflāgen* у значењу нвнем. *blasen* ‘дувати’.

¹⁹ маџџа ѣџакѡѡѡ σιδήρου. Број се чини превелики у односу на давања двема српским владарским задужбинама; очекивали бисмо ѣџѣкѡѡта ‘60’.

²⁰ Реч је и у Дечанској и у Светостефанској хрисовуљи посведочена само у генитиву множине, који би могао бити и од неутрума *надо* и од фемининума *нада* (такође од маскулинума **над*, али су само прва два облика доцније посведочена и може се претпоставити да су постојала већ у старосрпском).

²¹ Једина друга старосрпска потврда тога придева је такође из законодавних одредби Светоарханђелске хрисовуље где се прописују годишња давања манастиру: љна трѣндѣсетн поѣсѣдѣ мѣрѣнынѣх (АХ 305).

близнице, колико је потребно цркви“. Нешто ипак као да је у тој одредби остало недоречено. Можда је треба допунити *седа’мьдесетъ надъ’ мѣр’ныхъ [гвоздна] и близнице колко ꙗ трѣбѣ цркви и схватити „седамдесет стандардних слитака (обичног) гвозђа или близнице (челика?), зависно од потреба манастира“. То би значило да је укупна количина испоручиваног гвозђа била тачно одређена бројем и тежином „мерних нада“, а једино се манастиру остављало да бира колико му је њих потребно од обичног гвозђа а колико од близнице, шта год она изворно била — посебно тврдо гвозђе или управо челик. У сваком случају, има се утисак да се овде ради о новом појму, који одражава одређену технолошку иновацију, још недовољно уклопљену у традиционалне правне оквире и стога помало збуњујуће формулисану.

Доселивши се на Балкан у првој половини VII века, Срби су са собом из старе словенске постојбине донели искуство у једноставној обради гвозђа, које им је било довољно да за сопствене потребе производе оруђе и оружје. Тако је остало и након што је доласком Саса у средњовековну Србију обојена металургија у њој доживела нагли успон, будући да трговина гвозђем није била исплатива због високих превозних трошкова (Р. Ћук у ССР 18: 44). Но то што су се Саси у српским земљама бавили претежно копањем сребра, злата, олова и бакра не значи да нису допринели и неком помаку у домаћој металургији гвозђа. Реч *близница* могла би бити траг њиховог доприноса на том пољу.

Извори и литерату̀ра

- АБАЕВ, В. И. „Как русское слово *уклад* ‘сталь’ помогло выявить этимологию осетинского *ændon* ‘сталь’“. *Этимологические исследования по русскому языку* 1, с. 76–77.
- [АБАЕВ, В. И. „Kak russkoe slovo uklad ‘stal’ pomoglo vyiâsnit’ ètimologiiù osetinskogo ændon ‘stal’“. *Ètimologièskie issledovaniâ po russkomu âzyku* 1, s. 76–77]
- АХ = Янко Шафарикъ. „Хрисовоула цара Стефана Душана којомъ оснива манастирь Св. Архангела Михаила и Гавриѣла у Призрену године 1348?“. *Гласникъ Друштва србске словесности XV* (1862): стр. 266–310.
- [АН = Ānko Shafarik". „Hrisovoula cara Stefana Dušana koiom" osniva monastir" Sv. Arhangela Mihaila i Gavriĵla u Prizrenu godine 1348?“. *Glasnik" Društva srbske slovesnosti XV* (1862): str. 266–310]
- БЕР = *Български етимологичен речник*. София: БАН, 1971–.
- [BER = *B"lgarski etimologièen reènik*. Sofiâ: BAN, 1971–]
- ВУК = *Српски рјечник истаумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. У Бечу, 1852.
- [VUK = *Srpski rjeènik istumaèen njemaèkijem i latinskijem rijeèima*. Skupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžiè. U Beèu, 1852]
- ГЕРОВ: *Најденъ Геровъ. Рѣчникъ на българскый языкъ I–V*. Пловдивъ: „Съгласие“ 1895–1909.
- [GEROV: *Najden" Gerov". Rèènik" na b"lgarskij âzyk" I–V*. Plovdiva: „Saglasie“ 1895–1909]

- ДЕНИСОВ, И. Г. Уклад ‘стал’’. *Этимология 1966*. Москва 1968, 159–166.
[DENISOV, I. G. Uklad ‘stal’’. *Ėtimologija 1966*. Moskva 1968, 159–166]
- ЕРСЈ = *Етимолошки речник српског језика*. Београд: САНУ, 2003–.
[ERSJ = *Etimološki rečnik srpskog jezika*. Beograd: SANU, 2003–]
- ЖИВКОВИЋ, Новица. *Речник њиројског говора*. Пирот: Музеј Понишавља, 1987.
[ŽIVKOVIĆ, Novica. *Rečnik pirotskog govora*. Pirot: Muzej Ponišavlja, 1987]
- ЗЛАТКОВИЋ, Д. *Пословице и њоређења у њиројском говору*. СДЗб 36/1988, 341–683 (речник 430–455).
[ZLATKOVIĆ, D. *Poslovice i poređenja u pirotskom govoru*. SDZb 36/1988, 341–683 (rečnik 430–455)]
- ЈОВАНОВИЋ, Властимир. *Речник села Каменице од Ниша*. СДЗб 51/2004, 313–688.
[JOVANOVIĆ, Vlastimir. *Rečnik sela Kamenice od Niša*. SDZb 51/2004, 313–688]
- КОЖЕЉАЦ, Љубиша Рајковић. *Речник њимочког говора*. Неготин: Лексика, 2014.
[KOŽELJAC, Ljubiša Rajković. *Rečnik timočkog govora*. Negotin: Leksika, 2014]
- ЛОМА, Александар. „Перинтеграција об- > б- као етимолошки проблем“.
Јужнословенски филолог 56 (2000): стр. 601–623]
[LOMA, Aleksandar. „Perintegracija ob- > b- kao etimološki problem“.
Južnoslovenski filolog 56 (2000): str. 601–623]
- ЛОМА, Александар. „Порекло речи мазија ‘челик’“.
Јужнословенски филолог 77/1 (2021): стр. 9–27.
[LOMA, Aleksandar. „Poreklo reči mazija ‘čelik’“.
Južnoslovenski filolog 77/1 (2021): str. 9–27]
- МАРКОВИЋ, Миодраг. *Речник народног говора у Црној Реци*. СДЗб 32/1986, 245–500.
[MARKOVIĆ, Miodrag. *Rečnik narodnog govora u Crnoj Reci*. SDZb 32/1986, 245–500]
- МИТРОВИЋ, Брана. *Речник лесковачког говора*. Лесковац: Народни музеј у Лесковцу, 1984.
[MITROVIĆ, Brana. *Rečnik leskovačkog govora*. Leskovac: Narodni muzej u Leskovcu, 1984]
- РКС = Ђуро Даничић. *Рјечник из књижевних сѡарина српских I–III*, 1863–1864, репринт 1975, Београд: „Вук Караџић“.
[RKS = Đuro Daničić. *Rječnik iz književnih starina srpskih I–III*, 1863–1864, reprint 1975, Beograd: „Vuk Karadžić“]
- РСА = *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Београд: САНУ, 1959–.
[RSA = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Beograd: SANU, 1959–]
- СДЗб = *Српски дијалекѡолошки зборник*, Београд.
[SDZb = *Srpski dijalektološki zbornik*, Beograd]
- СЕЗб = *Српски еѡнографски зборник*, Београд.
[SEZb = *Srpski etnografski zbornik*, Beograd]
- Симић, Василије. „Рударство и прерада гвожђа у топономастици и терминологији власинскога краја“.
Ономатѡолошки ѡрилози I (1979): стр. 87–96.
[SIMIĆ, Vasilije. „Rudarstvo i prerada gvožđa u toponomastici i terminologiji vlasinskoga kraja“.
Onomatološki prilozii I (1979): str. 87–96]
- Симић, Василије. *Рударсѡиво гвожђа средњовековне Србије и Босне*. Београд: Рударски институт, 1988.
[SIMIĆ, Vasilije. *Rudarstvo gvožđa srednjovekovne Srbije i Bosne*. Beograd: Rudarski institut, 1988]
- СКАРИЋ, Владимир. „Стари турски рукопис о рударским пословима и терминологији“.
Сѡоменик СКА LXXIX (1936): стр. 5–24.

- [SKARIĆ, Vladimir. „Stari turski rukopis o rudarskim poslovima i terminologiji“. *Spomenik SKA* LXXIX (1936): str. 5–24]
- СКАРИЋ, Владимир. *Старо рударско право и технике у Србији и Босни*. Београд: СКА (Посебна издања СХХVII), 1939.
- [SKARIĆ, Vladimir. *Staro rudarsko pravo i tehnike u Srbiji i Bosni*. Beograd: SKA (Posebna izdanja СХХVII), 1939]
- ССР = С. Ђирковић, Д. Ковачевић-Којић, Р. Ђук. *Старо српско рударство*. Београд: Вукова задужбина, Нови Сад: Прометеј, 2002.
- [SSR = S. Ćirković, D. Kovačević Kojić, R. Ćuk. *Staro srpsko rudarstvo*. Beograd: Vukova zadužbina, Novi Sad: Prometej, 2002]
- ЭССЯ = *Этимологический словарь славянских языков*. Под редакцией О. Н. Трубачева. Москва: Наука 1974–.
- [ĚSSĀ = *Ětimologičeskij slovar' slavĀnskij āzykov*. Pod redakciję O. N. Trubačeva. Moskva: Nauka 1974–]
- *
- BERNEKER, Erich. *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, A – мого. Heidelberg: Carl Winter, 1908–1913.
- BLUMHOF, Johann G. L. *Versuch einer Encyklopädie der Eisenhüttenkunde*. Gießen, 1816.
- DERKSEN, Rick. *Etymological dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston: Brill, 2008.
- DERKSEN, Rick. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston: Brill, 2015.
- FORBES, R. J. *Metallurgy in Antiquity. A Notebook for Archaeologists and Technologists*. Leiden: Brill, 1950.
- KÖBLER, Gerhard. *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*, 3. A. 2014. <http://www.koeblergerhard.de/mhdwbhin.html>
- LIV = *Lexikon der indogermanischen Verben* unter Leitung von Helmut Rix. Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage bearbeitet von Martin Kümmel und Helmut Rix. Wiesbaden: Ludwig Reichert, 2001.
- MIKLOSICH, Franz. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien: Braumüller, 1886.
- RINMANN, Sven. *Versuch einer Geschichte des Eisens mit Anwendung für Gewerbe und Handwerker*. Aus dem Schwedischen übersetzt. Bd. I–II, Berlin: Haude und Spener, 1785.
- RJA = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*. Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- SADNIK, Linda, Robert Aitzetmüller. *Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprachen 1–7, A – быволь*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1963–1973.
- SCHÜTZ, Joseph. *Der altserbische bergmännische Wortschatz. Sprachgeschichtliche Abhandlung*. Београд: САНУ, 2003.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–III*. Zagreb: JAZU, 1971–1973.
- SP = *Słownik prasłowiański*. Pod redakcją Franciszka Sławskiego. Kraków: PAN, 1974–.
- ŚLASKI, Bolesław. „Słownik Rybacko-Żeglarski i Szkutniczy“. *Slavia Occidentalis* 9 (1930): s. 142–291.
- TÖLLE J. F., Gärtner L. E. S. *Eisenhütten Magazin*, vom Monat August 1791.

Александар Б. Лома
Филозофски факултет Белградског универзитета

ИЗ ДРЕВНЕСЕРБСКОЙ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ:
БЛИЗНИЦА

Резюме

Др.-серб. *близница* засвидетельствовано около 1350 г. в контексте, связанном с железоплавлением. С середины XVII века слово отмечено ранними лексикографами в значении 'сталь', в котором оно, вместе с вариантом *близна*, употребляется до сих пор в восточносербских, западноболгарских и македонских говорах, тогда как в прошлом, по-видимому, было распространено дальше на запад (западная Сербия, Босния, Дубровник). Этот только южнославянский термин традиционно возводят к и.-е. корню **b^hleiǵ-* 'ударать', вместе с лат. *fligere* то же, лтш. *bliēzt* 'бить', лит. *blyžē* 'разрыв в ткани', прасл. **blizna* / **blizno* то же; 'рубец, синяк', **blizь* 'близкий' и т.д. Данная интерпретация и вообще праславянская древность слова кажутся сомнительными. Более вероятно, что оно заимствовано из языка „саксонов“ (др.-серб. Саси), т.е. немцев-специалистов по горному делу, переселившихся в XIII веке в Сербию. Предполагаем, что основа *близн-* восходит к средневерхненемецкому сложному слову, вторым компонентом которого является *isen* 'железо', а первым либо *blī* 'свинец' либо основа ср.-в.-нем. глагола *blæ-en* 'дуть'. В первом случае, обозначение данного вида железа как 'свинцовое': **blīsen* относилось бы скорее всего к его цвету, во втором, **blæīsen* 'выдутое, т.е. посредством дутья выплавленное железо' представляло бы собой кальку с латинского *flatum ferri*.

Ключевые слова: древнесербский язык, металлургические термины, германизмы.

Aleksandar B. Loma
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of Classical Studies

ON OLD SERBIAN METALLURGICAL TERMS: *BLIZNICA*

S u m m a r y

Old Serbian *bliznica* is attested around 1350 in a passage dealing with iron melting. Since the mid-1600s the word has been recorded by early lexicographers, glossing it as ‘steel’. Today *bliznica* and its shorter variant *blizna* are used in the same meaning by vernacular speakers of Eastern Serbia, Western Bulgaria and Macedonia, but formerly the word’s area extended far to the west, to Western Serbia, Bosnia and Dubrovnik. Although limited to a part of South Slavic, *blizna*, *bliznica* ‘steel’ is traditionally interpreted as an inherited word, going back to the PIE root **b^hleiǵ-* ‘beat’, together with Lat. *fligere*, Latv. *blīzti* id., Lith. *blyžē* ‘flaw in fabric’, Common Slavic **blizna* / **blizno* id., also ‘scar, bruise’, **blizь* ‘near, close’, etc. Such a derivation and generally a prehistoric origin of the word in question seem doubtful. More probably, it was borrowed from the tongue of the “Saxons”, i.e. German mining experts who had come to Serbia in the 13th century. Presumably *blizn-* reflects a Middle High German compound with *īsen* ‘iron’ as its head, preceded by *blī* ‘lead’, or perhaps by the verbal stem of *blæ-en* ‘blow’. In the former case, a variety of iron would have been named **blī-īsen* > **blīsen*, most probably after its leaden colour, and in the latter the denomination **blæ-īsen* might be interpreted as a calque of Latin *flatum ferri*, an iron mass produced by blowing bellows.

Keywords: Old Serbian language, metallurgical terms, Germanisms.